

Pozdvihnúť povedomie o košoch

Ľudia vyrábajú a používajú koše tisíce rokov a košíkárstvo je známe na väčšine miest sveta. Kôš ako predmet spája v sebe materiály, techniky, dizajn i funkciu zároveň. Techniky a funkcie sú na celom svete podobné, ale materiály a dizajn bývajú miestne. Košíkárska tradícia vo Švédsku je bohatá. Dokumentujú to aj muzeálne zbierky, materiálovo rôznorodé vďaka množstvu klimatických pásiem v krajine od severu k juhu. A hoci koše sa vo švédskych domácnostiach používajú na rôzne účely dodnes, zručných zhotoviteľov ubúda. Aj preto sa aktuálnou javí otázka, ako zachovať švédske košíkárske tradície do budúcnosti.

Sofia Månsson, Helena Åberg

Riešeniu tejto otázky sa začali venovať v júni 2019 tri regionálne poradkyne pre remeslá Kerstin Eriksson z kraja Östergötland, Sofia Månsson z kraja Skåne a Helena Åberg z kraja Sörmland. Výsledkom spoločnej aktivity je viacročný projekt nazvaný *Pozdvihnúť povedomie o košoch (Korgen Lyfter)*. Od roku 2021 ho realizuje Združenie remeselníkov Skánie (Skånes Hemslöjdsförbund) v spolupráci s regionálnym múzeom Sörmlandu a vedíme ho my dve. Projekt financuje Švédska národná rada pre kultúrne dedičstvo (Riksantikvarieämbetet) a Švédska národná rada pre remeslá (Nämnden för hemslöjdsfrågor).

↓ Ukážky košov vyrobených tradičnými košíkárskymi technikami na výstavu *Milované košíky!*. Foto: Linnea Rundgren

Hlavné ciele a aktivity

Hlavným cieľom projektu je propagovať rozmanitosť švédskych košíkárskych tradícií, viac ich dokumentovať a podnietiť záujem o ne. Taktiež chce podporiť už aktívnych košíkárov a zlepšiť možnosti pre profesionálov. A napokon vyzdvihnúť košíkárstvo ako dôležitú súčasť nehmotného kultúrneho dedičstva prostredníctvom vzdelávania a dokumentácie. Ambíciou je, aby sa do projektu zapojili remeselníci a záujemcovia o košíkárstvo v celej krajine a aby mohol inšpirovať ďalšie podobné projekty v iných materiálových skupinách.

↑ Putovná výstava *Milované košíky!* bola inštalovaná na mnohých miestach Švédska od Luley na severe až po Trelleborg na juhu. Foto: Helena Åberg →

V prvej fáze projekt zhodnotil aktuálnu situáciu v krajine. Následne bola vytvorená putovná výstava *Milované košíky!*, ktorá je dodnes dôležitým nástrojom na oslovenie verejnosti. Na pozadí košov vyrobených tridsiatimi stále aktívnymi výrobcami približuje históriu košíkárstva vo Švédsku a opisuje najbežnejšie techniky a druhy materiálov. Do roku 2023 bola prezentovaná na 11 miestach Švédska a jej putovanie je naplánované ešte na ďalšie dva roky. Pandémia zmenila mnohé plánované aktivity projektu a viedla k vysokej digitálnej aktivite prostredníctvom Instagramu a Facebooku. Na portáli YouTube sú v rámci kanála *Korgen Lyfter* k dispozícii aj videopodcasty a zorganizované boli aj online prednášky a semináre. Po odznení pandémie sa však aktivity začali konať aj fyzicky – napríklad v máji 2023 sa v Trelleborgu uskutočnil festival košíkárstva s prednáškami, ukázkami výroby a predajom košov.

Vzdelávanie ako východisko

Vo Švédsku neexistujú dlhodobé kurzy košíkárstva okrem učňovského štúdia, na ktoré je, žiaľ, ťažké nájsť majstrov. Záujemcovia o pletenie sú tak odkázaní na krátkodobé

kurzy, ktoré trvajú dva až päť dní. Aj preto bol v spolupráci s Národnou asociáciou švédskych remeselníckych spolkov (Hemslöjden) a s Inštitútom pre umenie a remeslá (Sätergläntan) v rámci projektu zrealizovaný pilotný vzdelávací kurz zodpovedajúci piatim týždňom denného štúdia. Od septembra 2023 je zaň zodpovedný len Sätergläntan a dúfame, že ho zachová.

Doteraz sa konali dva kurzy tohto typu. V prvom sa v roku 2021 vyučovali štyri techniky – kôš „Hedared“ s doskovým dnom a so stenou vypletanou borovicovými lubmi (nazývaný podľa mesta v kraji Västergötland, odkiaľ pochádza), kôš zo špirálovo opletanej slamy, opálka s rámom a rebrami

↓ Pletenie z brezovej kôry na druhom päťtýždňovom kurze. Foto: Helena Åberg

← Príprava materiálu na výrobu koša „Hedared“ z borovicových lubov na prvom päťtýždňovom kurze. Foto: Helena Åberg

zo smrekových konárov opletaných smrekovými koreňmi a kôš z lieskových lubov. Pri zhodnotení sa ukázalo, že zvládnuť štyri techniky za taký krátky čas je náročné. Na ďalšom kurze na jeseň roku 2022 sa preto vyučovali len tri, a to kôš z brezovej kôry, kôš zo smrekových koreňov a kôš z lieskových lubov. Tretí kurz sa uskutoční koncom roka 2023 a priblíži dve techniky – pletenie zo stáčaných brezových koreňov a pletenie z borovicových lubov. Aj keď päť týždňov je pomerne krátky čas, mnohí účastníci kurzu pokračujú v pletení. A dúfame, že v budúcnosti bude možné časovú dotáciu na kurz ešte predĺžiť.

Záchrana miznúceho

V rámci projektu sa cielene investovalo aj do košíkárskych techník, ktoré si vyžadujú osobitnú ochranu. Jedným z príkladov je kôš nazývaný „skruck“, vyrábaný zo štiepaného dreva vrby rakyty. Tradične sa robil v kraji Hälsingland v strednom Švédsku a používal sa na nosenie sena zvieratám. Pletie sa zvláštnym spôsobom – od obruby koša k spodku. Palice vrby s priemerom 5 – 8 cm sa pred štiepaním nahrievajú, aby sa dala ľahko odstrániť kôra a uľahčilo sa štiepanie. Tradične sa nahrievalo v peci s otvoreným ohňom, ale môže sa tak diať aj v akomkoľvek inom uzavretom horúcom priestore. Koše „skruck“ dnes vie vyrobiť len pár starších ľudí. Aby sme projektom pomohli uchovať túto techniku, počas troch víkendov sme zorganizovali kurz pre zručných košíkárov s tromi nositeľmi tradície. Práca dvoch nositeľov tejto tradície bola tiež zdokumentovaná do filmu, ktorý je dostupný na už spomínanom youtubeovom kanáli *Korgen Lyfter*.

Podobný, hoci nie taký rozsiahly kurz sme zrealizovali aj pri technike pletenia z ručne štiepaných borovicových lubov. Pri tomto type košov je najväčšou hrozbou nedostatok vhodného východiskového materiálu. Na príčine sú v prvom rade klimatické zmeny a moderné lesné hospodárenie.

Základ na ďalšie rozvíjanie

Najviac aktivít projektu sa uskutočnilo vo Švédsku so švédskymi alebo škandinávskymi košíkármi a účastníkmi. Medzinárodne bol projekt predstavený cez výstavu na Svetovom festivale prútia a košíkárstva v poľskej Poznani. Bola to pre nás dôležitá skúsenosť, pri ktorej sa nám podarilo nadviazať mnohé kontakty s košíkárskymi a remeselníckymi organizáciami – medzi inými sme začali výmenu aj so zástupcami ÚLUV-u.

↑ Helena Åberg (vľavo) a Sofia Månsson (vpravo) mali projekt na starosti počas štyroch rokov. Foto: Sofia Månsson

Aj keď na manažovaní projektu *Pozdvihnúť povedomie o košoch* pracujeme len dve, aktivity sa často konajú v spolupráci s inými inštitúciami, ako sú úrady, múzeá, vzdelávacie inštitúcie, obce, regióny a organizácie občianskej spoločnosti. Vďaka tomu je známy po celej krajine a zároveň oslovuje rôzne cieľové skupiny.

V decembri 2023 sa projekt končí a my budeme pokračovať v práci na ochrane košíkárskych vedomostí inými spôsobmi. Napríklad projektom zameraným na dokumentáciu košíkárov, medzinárodnú spoluprácu či na usporiadanie fyzického archívu tradičných švédskych košov.

Ak by sme mali po štyroch rokoch práce zhrnúť naše najdôležitejšie skúsenosti, vidíme, že vynaložené úsilie prinieslo efekt. Vo Švédsku sa zvýšil záujem o košíkárstvo i koše a niekoľko mladých ľudí ich dokonca začalo vyrábať. Kľúčovými slovami projektu boli šírka a hĺbka. Bol teda prístupný rôznym ľuďom na základe ich vlastnej úrovne záujmu a znalostí. Zahŕňal informácie o histórii košíkárstva i jeho súčasnom stave ohrozenia, ako aj priame aktivity na odovzdávanie vedomostí a praktických zručností z človeka na človeka. Osobitná pozornosť bola venovaná tradičnému košíkárstvu a spôsobom, akými by sa mali znalosti prenášať na nové generácie. Viacerí košíkári sa vyjadrili, že iniciatívy v rámci projektu ich posilnili a ich zručnosti sa v súčasnosti zviditeľňujú v širšom kontexte. Na vyzdvihnutie jedinečného postavenia košíkárstva ako jedného z najstarších remesiel sveta treba urobiť ešte veľa. Dúfame však, že

týmto projektom sme položili základný kameň toho, aby znalosť výroby košov vo Švédsku bola uchovaná a rozvíjaná aj v budúcnosti.

↓ Pletenie koša „skruck“ sa začína pri jeho hornej obrube a končí naspodku. Foto: Helena Åberg

